

Documenta – centar za suočavanje s prošlošću

Zagreb

prosinac 2022.

Priprema za nastavni sat:

**FAŠISTIČKI LOGORI NA JADRANSKOJ OBALI:
KAMPOR I MOLAT**

PRIPREMA ZA IZVOĐENJE NASTAVE

I. OPĆI PODACI

Škola: Srednje škole i gimnazije

Razred: 3. razredi srednje škole, 4. razredi gimnazije

Nastavni predmet: Povijest

Nastavna cjelina/tema: Nacionalni, rasni, vjerski i ideološki progoni i stradanja. Holokaust, genocidi i drugi zločini protiv čovječnosti

Nastavna jedinica: Fašistički logori na jadranskoj obali: Kampor i Molat

Tip sata: obrada novog gradiva

II. CILJEVI I ISHODI UČENJA

Cilj nastavne jedinice: Učenici bi trebali naučiti nove informacije o fašističkim logorima na jadranskoj obali, uzrocima njihova osnivanja i načinima funkcioniranja te ih povezati s ostalim mjestima zatočenja i stradanja u Hrvatskoj i Europi.

Ishodi učenja:

Učenik će biti sposoban:

Ishod 1.

navesti barem tri fašistička logora na hrvatskoj obali i pokazati na povijesnom zemljovidu gdje su se oni nalazili

Ishod 2.

objasniti barem tri uzroka osnivanja fašističkih logora na jadranskoj obali

Ishod 3.

usporediti odnos nacista, ustaša i fašista prema društvenim grupama koje su zatvarali

Ishod 4.

analizirati položaj određenih društvenih grupa u fašističkim logorima

Ishod 5.

razviti vlastiti stav o fašističkoj vlasti na jadranskoj obali i fašizmu

III. ORGANIZACIJA NASTAVNOG SATA

Artikulacija sata

I. Uvodni dio – 9 min

- Ponavljanje gradiva – 5 min
- Motivacija – 3 min
- Najava nove nastavne jedinice – 1 min

II. Glavni dio

- **Obrada nove nastavne jedinice – 33 min**
 - Nakon Travanjskog rata – 1 min
 - Rimski ugovori 1941. – 2 min
 - Fašistička vlast na istočnoj obali Jadrana – 2 min
 - Osnivanje logora – 2 min
 - Logor Kampor – 7 min
 - Logor Molat – 4 min
 - Rad na izvorima - 15

III. Završni dio

- Ponavljanje gradiva – 3 min

IV. OBLICI RADA: frontalni rad, individualni rad/grupni rad

V. METODE RADA: metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda rada s fotografijama, metoda rada s povijesnim zemljovidom, metoda rada s filmom, metoda rada na tekstu, metoda čitanja, metoda pisanja

VI. MEDIJI POUČAVANJA: Power Point prezentacija, računalo, projektor, prezentacijsko platno, slikovni materijal, radni listići

VII. KORELACIJA: hrvatski jezik, vjeronauk, zemljopis

VIII. LITERATURA:

Za nastavnike:

- Barić, Ivo, Gorko sjećanja, Rab: Udruga antifašista Raba, 2019.
- Capogreco, Spartaco Carlo. Mussolinijevi logori: internacija civila u fašističkoj Italiji. Zagreb: Golden Marketing, 2006.
- Grbelja, Josip. Talijanski genocid u Dalmaciji: konclogor Molat. Zagreb: Udruga logoraša antifašista u talijanskom koncentracijskom logoru Molat, 2004.
- Grgurić, Mladen. Talijanski koncentracijski logori u Hrvatskom primorju, 1941.-1943. Rijeka: Udruga antifašističkih boraca i antifašista grada Rijeke, Muzej grada Rijeke, 2005.

IX. POPIS PRILOGA:

- 1. Link na video iz Osobnih sjećanja – Eva Akerman**
- 2. Tekstovi svjedoka**
- 3. Fotografije**
- 4. Link na film „Koncentracijski logor Kampor (Rab), 27. srpnja 1942. – 08. rujna 1943.“**

X. RAZRADA NASTAVNOG SATA

ETAPE NASTAVNOG SATA	UČITELJ	UČENIK	OBLICI RADA	METODE RADA	NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA
UVODNI DIO <i>Ponavljanje gradiva (3')</i>	<p>Učitelj/ica učenicima zadaje zadatak za ponavljanje. Učenici će samostalno (ili u paru) odgovoriti na sljedeća pitanja za ponavljanje. (Pitanja su postavljena s pretpostavkom da se ova jedinica radi nakon obrađenih jedinica o NDH i Drugom svjetskom ratu u Hrvatskoj, kao zadnja jedinica u cjelini. Ona se mogu promijeniti, ako se jedinica radi ranije)</p> <p>Pitanja: 1. Koje je teritorije obuhvaćala NDH? 2. Koji su područja današnje Hrvatske bila pod talijanskom vlašću? 3. Nabroji barem tri najvažnije odrednice talijanskog fašizma. 4. Koje društvene skupine su nacisti i ustaše zatvarali u logore?</p> <p>Nakon što su učenici odgovorili na pitanja, učitelj/ica proziva nekoliko učenika da pročitaju svoje odgovore.</p>	<p>Učenici samostalno (ili u paru), odgovaraju pismeno na postavljena pitanja za ponavljanje.</p> <p>Očekivani odgovori: 1. NDH je obuhvaćala većinu prostora današnje Hrvatske, čitavu Bosnu i Hercegovinu i dijelove Srijema, koji su danas u Srbiji. 2. Pod talijanskom vlašću bili su dijelovi Slovenije, dijelovi Gorskog Kotara i Hrvatskog Primorja, dalmatinska obala od Zadra do Splita, gotovo svi jadranski otoci, dio Konavala te Boka Kotorska, koja je danas u Crnoj Gori. 3. Npr. Diktatura, želja za teritorijalnim proširenjem, totalitarizam. 4. Nacisti Židove, Slavene, političke neprijatelje, Jehovine svjedoke, osobe s tjelesnim i mentalnim poteškoćama. Ustaše Židove, Srbe, antifašiste i komuniste, ostale političke neprijatelje.</p>	<p>Frontalni rad</p> <p>Individualni rad (ili rad u paru)</p> <p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p> <p>Metoda razgovora, metoda pisanja</p> <p>Metoda čitanja, metoda razgovora</p>	<p>Vizualna – PP prezentacija</p>

<p><i>Motivacija za rad (5')</i></p>	<p>Učitelj/ica prikazuje video sa svjedočenjem Eve Akerman o uvjetima i odnosu ustaša prema zatvorenicima u logorima na Zagrebačkom Zboru i u Gospiću (minute od 11:13 do 15). Govori učenicima da slušaju o čemu Eva govori i da ono što smatraju najvažnijim i najzanimljivijim zapišu u bilježnice. Važno je da stave naglasak na uvjete u spomenutim logorima i tretman zatvorenika. Govori im da će im to trebati kasnije, kada će i saznati ostatak Evine priče.</p>	<p>Učenici gledaju i slušaju video sa svjedočenjem Eve Akerman te zapisuju najvažnije informacije.</p>	<p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p>	
<p><i>Najava nastavne jedinice (1')</i></p>	<p>Nakon što su učenici odgledali prikazani ulomak videa, učitelj/ica prikazuje naslov i najavljuje novu nastavnu jednicu.</p> <p>Današnja nastavna jedinica zove se FAŠISTIČKI LOGORI NA JADRANSKOJ OBALI: KAMPOR I MOLAT</p>	<p>Učenici zapisuju naslov u bilježnice.</p>	<p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p>	<p>Audiovizualna - video</p>
			<p>Individualni rad</p>	<p>Metoda rada s filmom, metoda demonstracije, metoda pisanja</p>	
			<p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p>	<p>Vizualna – PP prezentacija</p>
			<p>Individualni rad</p>	<p>Metoda demonstracije, metoda pisanja</p>	

GLAVNI DIO	Učitelj/ica započinje svoje izlaganje. <i>Kao što smo već ponovili, nakon</i>		Frontalni rad	Metoda	

<p><i>Nakon Travanjskog rata (1')</i></p>	<p><i>kratkotrajnog Travanjskog rata, Kraljevina Jugoslavija je poražena, raspala se, a njezin teritorij je podijeljen između pobjedničkih sila.</i></p>	<p>Učenici gledaju povijesni zemljovid.</p>	<p>Frontalni rad</p>	<p>usmenog izlaganja</p>	<p>Vizualne – PP prezentacija, povijesni zemljovid</p>
<p><i>Rimski ugovori 1941. (2')</i></p>	<p>Učitelj/ica prikazuje povijesni zemljovid s prikazom podijeljenog teritorija Hrvatske. Proziva jednog učenika da pokaže na zemljovidu kako je prodijeljen teritorij Kraljevine Jugoslavije, s posebnim naglaskom na teritorij koji je pripao Italiji.</p>	<p>Jedan učenik pokazuje i objašnjava podijelu teritorija.</p>	<p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda demonstracije, metoda rada s povijesnim zemljovidom</p>	<p>Vizualne – PP prezentacija, povijesni zemljovid</p>
<p><i>Rimski ugovori 1941. (2')</i></p>	<p><i>Rimskim ugovorima potpisanim u svibnju 1941., hrvatska obala podijeljena je na tri interesne zone – prva je uključivala prethodno nabrojane teritorije koji su bili izravno pod talijanskom upravom, a iako su druge dvije bile formalno pod upravom NDH, zapravo je i njima upravljala Italija. Tim ugovorima NDH je i formalno stavljena u položaj da ovisi o Italiji.</i></p>	<p>Učenici slušaju izlaganje učitelja/ice.</p>	<p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p>	<p>Vizualne – PP prezentacija, povijesni zemljovid</p>
<p><i>Fašistička vlast u istočnoj jadranskoj obali (2')</i></p>	<p>Prikazuje tri interesne zone na povijesnom zemljovidu i pritom objašnjava koje su to tri zone.</p>	<p>Učenici promatraju prikazani povijesni zemljovid i prate izlaganje učitelja/ice.</p>	<p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda demonstracije, metoda rada sa zemljovidom</p>	<p>Vizualne – PP prezentacija, povijesni zemljovid</p>
<p><i>Fašistička vlast u istočnoj jadranskoj obali (2')</i></p>	<p><i>Na okupiranom području fašisti su formirali vlast nalik na onu u samoj Kraljevini Italiji te zemlju što brže željeli učiniti talijanskom. S tim ciljem su se željeli riješiti slavenskog lokalnog stanovništva, uveli su talijanski jezik kao obvezni, a hrvatski i slovenski bili su zabranjeni, zamijenili su sva slavenska imena ulica i trgova talijanskima, zatvorili su sve lokalne političke, kulturne i sportske organizacije i ustanove, za koje su smatrali da bi mogle promovirati slavenstvo,</i></p>	<p>Učenici slušaju izlaganje učiteljice.</p>	<p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p>	<p>Vizualne – PP prezentacija, povijesni zemljovid</p>

<p><i>Osnivanje logora (2')</i></p>	<p><i>zabranili su sve novine na hrvatskom i slovenskom te slušanje radija na lokalnim jezicima. Nastava u školama odvijala se na talijanskom jeziku, hrvatski je bio strani jezik, nastavnici su uglavnom dovedeni iz Italije, a većinom su bili pripadnici fašističke stranke.</i></p>				
	<p>Učitelj/ica pita učenike kako su se nazivale organizacije koje su fašisti osnovali u Italiji, s posebnim naglaskom na omladinske organizacije? Ako ne znaju, objasniti.</p>	<p>Učenici odgovaraju na pitanje. Očekivani odgovor: <i>Balilla – fašistička mladež do 14 godine, Gil – studentska fašistička mladež, Dopolavoro – radnička fašistička organizacija.</i></p>	Frontalni rad	Metoda razgovora	
	<p><i>S ciljem uklanjanja domaćeg slavenskog stanovništva i pretvaranja okupiranog područja u talijansko, duž cijele jadranske obale osnovani su koncentracijski logori. Logori su se nalazili na području od Dubrovnika, na mnogim otocima pa sve okolice Rijeke, kao i u Sloveniji, Crnoj Gori i Italiji</i></p>		Frontalni rad	Metoda usmenog izlaganja	
	<p>Učitelj/ica prikazuje povijesni zemljovid s označenim logorima. Pokazuje najznačajnije.</p> <p>Učitelj/ica postavlja pitanje učenicima. <i>Koje društvene grupe su nacisti slali u logore, a koje ustaše?</i></p> <p><i>Na području Hrvatske najzloglasniji su bili</i></p>	<p>Učenici promatraju zemljovid.</p> <p>Učenici odgovaraju na postavljeno pitanje. Očekivani odgovor: Nacisti su zatvarali u logore Židove, Rome, političke protivnike, Jehovine svjedoke, Slavene. Ustaše su zatvarali Židove, Srbe, Rome i antifašiste.</p>	Frontalni rad	Metoda demonstracije, metoda rada sa zemljovidom	Vizualne – PP prezentacija, povijesni zemljovid

<p><i>Logor Kampor (7')</i></p>	<p><i>logori Molat, Zlarin, Bakar, Kraljevica te Kampor na otoku Rabu. U njih su prvo odvodili hrvatsko i slovensko stanovništvo s okupiranog područja, a kasnije i Židove. Pritom je stanovništvo slavenskog podrijetla u tim logorima imalo puno gori tretman u odnosu na Židove.</i></p>	<p>Učenici slušaju izlaganje učiteljice.</p>	<p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p>	
	<p>Učitelj/ica može prikazati film o logoru Kampor kao uvod u osnivanje, izgled i funkcioniranje logora Kampor.</p> <p>Druga opcija je da učitelj/ica izloži učenicima sljedeće.</p> <p><i>Koncentracijski logor Kampor osnovan je u ljeto 1942. godine, jer su logori Kraljevica, Bakar i Lovran, koji su se nalazili u blizini bili prenapučeni te jer je postojala potreba za novim logorom koji bi mogao primiti još više zatvorenika. Izabrali su upravo Kampor jer je bio blizu grada Raba, koji je središte otoka, no opet dovoljno udaljen od njega te se nalazi na ravnicima pogodnoj za izgradnju logora. No, odabrani položaj je imao i nedostatke, kao što su teška dostupnost, problemi sa transportom ljudi, hrane i ostalih potrepština za logor. Zamišljen je kao mjesto koje bi moglo primiti oko 20 000 ljudi, podijeljeno u četiri dijela u koji bi stalo po 5000 zatvorenika. Prvi zarobljenici dovedeni su krajem srpnja 1942. iz Slovenije, skupina od 198 muškaraca u dobi od 18 do 45 godina. Sljedećih dana stalno su stizali novi transporti. Do 31. listopada 1942. u Kampor je stiglo 27 skupina s 7541</i></p>	<p>Učenici gledaju film i zapisuju najvažnije informacije.</p>	<p>Individualni rad</p>	<p>Metoda rada s filmom, metoda demonstracije, metoda pisanja</p>	<p>Audio-vizualni - film</p>
		<p>Učenici slušaju izlaganje učitelj/ice.</p>	<p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p>	

	<p>zatvorenikom. Iako je logor ambiciozno zamišljen, u trenutku dolaska prvih zatvorenika, tamo nije postojala gotovo nikakva infrastruktura. Zatrpana su korita potoka i postavljeni tek mali vojnički šatori u koje je stalo od četiri do šest osoba, spavali su na slami. Kada bi pala obilnija kiša dolazilo je do poplava. Šatori bi bili puni vode, koja nije otjecala nikuda jer su se nalazili na ravnici i na močvarnom tlu. Zbog toga su zatvorenici često obolijevali, posebno od malarije. Hrane je bilo malo i bila je jako loša, vode također nije bilo. Ljeti, temperature su bile jako visoke, a zimi niske, praćene snažnim vjetrovima. Higijenski uvjeti bili su iznimno loši jer nije bilo vode, prali su se jedino kad je padala kiša, a tada se pralo i rublje. Zbog svega toga, smrtnost je u logoru bila jako velika.</p> <p>Učitelj/ica postavlja pitanje učenicima. Što mislite, kome je bilo najteže u logorima? Zašto?</p> <p>Kasnije, tijekom 1943. uvjeti u logoru malo su poboljšani. Na nekim dijelovima izgrađene su drvene barake s krevetima na kat, izgrađene su i kupaonice i kuhinje, za pojedine dijelove logora. Također, i broj zatvorenika se stalno smanjivao zbog umiranja i seljenja u druge logore.</p> <p>Učitelj/ica postavlja pitanje. Kada je Italija kapitulirala?</p>	<p>Učenici slušaju izlaganje učitelj/ice.</p> <p>Učenici odgovaraju na pitanje. Očekivani odgovor: starcima, djeci, bolesnima. Jer nije bilo hrane, vode, higijene, morali su raditi, općenito stanje je bilo jako loše, a posebno za njih.</p> <p>Učenici odgovaraju na pitanje. Očekivani odgovor: 08. rujna 1943.</p>	<p>Frontalni rad</p> <p>Frontalni rad</p> <p>Frontalni rad</p> <p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p> <p>Metoda razgovora</p> <p>Metoda usmenog izlaganja</p> <p>Metoda razgovora</p>	
--	--	--	---	---	--

	<p><i>Logor je oslobođen nakon što je Italija kapitulirala. Talijanski stražari, vojnici, medicinsko i drugo osoblje u velikoj žurbi napustili su logor, a kontrolu su preuzeli logoraši organizirani u Osvobodilno fronto koji su se na taj dan već duže pripremali. Za sobom su ostavile nekoliko tisuća mrtvih na logorskom groblju. Komandant Vincenzo Cujuli, karabinjerski potpukovnik, uvjereni fašist, odgovoran za loše uvjete u logoru osuđen je na smrt skupa s nekoliko suradnika. Rab su 11. i 12. rujna 1943. s nekoliko brodova napustile razoružane talijanske vojne jedinice. Oslobođeni logoraši su organizirali Rapsku brigadu s 1.700 boraca i pridružuju se partizanima. Imala je pet bataljuna. Peti je bio Židovski bataljun. 12. i 13. rujna odlaze brodovima na kopno i akcije na obližnji Lošinj. Među njima je bilo i pedesetak Talijana. Drugi zatvorenici, koji se nisu htjeli pridružiti partizanima, uspjeli su pobjeći. Prvo su brodovima prevezeni u Italiju, a zatim su raseljeni po svijetu. Oni koji su ostali u logoru, uglavnom osobe koje su bile bolesne i preslabe da bi napustile Rab, Nijemci koji su došli su uhitili, prevezli prvo u logor Risiera di San Sabba, a zatim u Auschwitz.</i></p> <p><i>Koncentracijski logor Molat osnovan je 30. lipnja 1942. na otoku Molat, koji spada u Zadarski arhipelag.</i></p> <p>Učiteljica proziva jednog učenika da pokaže otok Molat na zemljovidu.</p>	<p>Učenici slušaju izlaganje učitelj/ice.</p> <p>Učenici gledaju prikazani zemljovid. Jedan učenik pokazuje Molat.</p>	<p>Frontalni rad</p> <p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p> <p>Metoda demonstracije, metoda rada sa zemljovidom</p>	<p>Vizualne – PP prezentacija, povijesni zemljovid</p>
--	---	--	---	---	--

<p><i>Logor Molat (5')</i></p>	<p><i>Bio je namijenjen zatvaranju obitelji pobunjenika i partizana iz okolnih gradova i otoka. Često su se među zatvorenicima nalazili žene i djeca. Prvo su zatvorenici bili smješteni u šatore, a tek je kasnije izgrađeno dvanaest drvenih baraka.</i></p> <p>Učitelj/ica prikazuje plan logora Molat i pritom objašnjava njegov izgled.</p> <p><i>Logor je bio okružen bodljikavom žicom i imao je pet osmatračnica. Oko obala otoka kružio je i patrolni brod koji je kontrolirao okolicu. Uvjeti u logoru bili su jako teški. Šatori nisu bili dovoljno čvrsti da bi zaštitili zatvorenike od kiše, vjetrova, kao ni od jakog sunca i vrućine. Hrane je bilo malo i bila je jako loše kvalitete. Iako su mogli dobivati pakete hrane izvana, oni često nisu stigli do zatvorenika jer su ih stražari uzeli. Isto tako, stražari su znali namjerno zadržati paket dok se namirnice u njemu nisu pokvarile, a zatim su ih bacali među zatvorenike, koji su se tukli i borili čak i za te pokvarene stvari, što je zabavljalo talijanske vojnike. Vode gotovo da i nije bilo, dobivali su pola litre na dan. Prisutne su bile i mnoge bolesti, prije svega malarija i tuberkuloza, od kojih su zatvorenici često umirali. Posebnost logora na Molatu bio je i brod Ammiraglio Viotti, koji je tri puta tjedno dolazio na Molat iz Zadra kako bi odvozio zatvorenike logora na streljanje. Ta streljanja su bila češća nakon partizanskih napada i diverzija, služila su kao osveta. Zatvorenici su nakon nekog vremena saznali što se događa sa onima koje taj brod odveze te je</i></p>	<p>Učenici gledaju plan logora Molat.</p> <p>Učenici slušaju izlaganje učitelj/ice.</p>	<p>Frontalni rad</p> <p>Frontalni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p> <p>Metoda demonstracije</p> <p>Metoda usmenog izlaganja</p>	<p>Vizualni – fotografija</p>
--------------------------------	--	---	---	---	-------------------------------

<p><i>Rad na izvorima (15')</i></p>	<p><i>sama njegova pojava izazivala veliki strah i nesigurnost, jer se nije znalo tko će sljedeći biti izabran. Pretpostavlja se da je streljano oko 400 osoba. Šatori, a i kasnije barake, bile su prenatrpane. Iako je logor izgrađen za oko 1200 ljudi, logoraša je znalo biti i više od 2500. Iako točne brojke zatvorenika koji su prošli kroz logor nije poznata, smatra se da ih je bilo oko 10 000. Također, ni brojke žrtava nisu poznate. Procjenjuje se da je tijekom postojanja logora u njemu umrlo od 700 do 1000 ljudi, od gladi, žeđi, bolesti, iscrpljenosti, ali i mučenja i pogubljenja. Logor je prestao djelovati nakon kapitulacije Italije, 8. rujna 1943. Svi vojnici, stražari i ostali Talijani koji su bili na otoku su se brzo povukli, prevezeni su brodom na otok Lošinj, a zatim u Italiju.</i></p> <p>U prilogu se nalazi 25 povijesnih i modernih fotografija, koje prikazuju logore Kampor i Molat, ali i druge fašističke logore, kao što su Bakar, Kraljevica i Lovran. Fotografije prikazuju izgled logora u vrijeme njihovog funkcioniranja, izgled nekih od logora danas te prizore iz života logoraša u njima.</p> <p>Prva opcija je izabrati nekoliko fotografija i pokazati ih učenicima te s cijelim razredom analizirati fotografije.</p> <p>Ipak, smatramo da je bolje izabrati 4-5 fotografija te učenike podijeliti u manje grupe, svakoj grupi dati po jednu fotografiju s pratećim pitanjima, koja će ih voditi pri analizi. U trenutnoj situaciji,</p>	<p>Učenici slušaju izlaganje učitelj/ice.</p> <p>Učenici samostalno ili u grupi analiziraju dobivenu fotografiju prema pitanjima.</p>	<p>Frontalni rad</p> <p>Individualni rad/Grupni rad</p>	<p>Metoda usmenog izlaganja</p> <p>Metoda rada s fotografijama</p>	<p>Vizualni – fotografija</p>
-------------------------------------	--	---	---	--	-------------------------------

	<p>kada grupni rad nije moguć, također se preporuča odabrati 4-5 fotografija, isprintati ih, i podijeliti svim učenicima u razredu za individualan rad, zajedno s popratnim pitanjima.</p> <p>Nakon što su učenici samostalno analizirali fotografiju, svoje odgovore mogu pročitati pred čitavim razredom te bi bilo dobro usporediti odgovore učenika koji su analizirali istu fotografiju i vidjeti što su različiti učenici o njima primjetili.</p> <p>U prilogu se nalaze izabrani ulomci iz intervjua sa sedam osoba koje su preživjele fašističke logore.</p> <p>Njih se također može obrađivati u grupama, tako da se odredi 7 (ili manje) grupa i svakoj grupi se da po jedan tekst s pripadajućim pitanjima koja će ih voditi kroz analizu. Također, učenici mogu raditi individualno na pojedinačnim tekstovima ili nastavnik može izabrati nekoliko tekstova na kojima će raditi cijeli razred.</p> <p>Neka predložena pitanja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kako svjedoci opisuju logore? 2. Kakvi su uvjeti života u opisanim logorima? 3. Što svjedocima najteže pada, što im je bilo najgore? 4. Kako su tretirane različite društvene grupe? Zašto? 5. Čega se svjedoci sjećaju, a što su zaboravili? 6. Postoje li suprotstavljena sjećanja? Što je razlog tomu? 	<p>Učenici čitaju odgovore koje su zapisali tijekom analize fotografije.</p> <p>Učenici samostalno ili u grupama čitaju dobiveni tekst te odgovaraju na postavljena pitanja.</p>	<p>Frontalni rad</p> <p>Individualni rad/ Grupni rad</p>	<p>Metoda čitanja, metoda razgovora</p> <p>Metoda rada s tekstom, metoda čitanja</p>	<p>Tekstualni – radni listići</p>
--	---	--	--	--	-----------------------------------

	Nakon što su odgovorili na postavljena pitanja, učenici svoje odgovore čitaju pred cijelim razredom i na taj način upoznaju ostatak razreda sa svjedokom o kojem su čitali.	Učenici čitaju svoje odgovore na postavljena pitanja.	Frontalni rad	Metoda čitanja, metoda razgovora	
ZAKLJUČNI DIO <i>Ponavljanje gradiva (3')</i>	Učiteljica postavlja učenicima pitanja za ponavljanje. Pitanja: 1. Nabroji neke fašističke logore na jadranskoj obali. 2. Koje društvene skupine su bile zatvarane u tim logorima? 3. Ukratko usporedi uvjete u fašističkim, nacističkim i ustaškim logorima.	Učenici odgovaraju na postavljena pitanja. Očekivani odgovori: 1. Kampor, Molat, Kraljevica, Bakar, Lovran, Kupari. 2. Slaveni – Hrvati, Slovenci, Židovi i antifašisti. 3. U fašističkim logorima uvjeti su bili teški, kao i u ostalima. Fašisti nisu osnivali logore s ciljem istrebljenja stanovništva, no primjenjivali su razne načine izgladnjivanja i iscrpljivanja zatočenika, pa su oni svejedno umirali. Pretežno su živjeli u šatorima, tek kasnije u barakama i bili su izloženi teškim vremenskim uvjetima. Hrane je bilo malo, kao i vode. Odvođeni su na prisilni rad, neki na teži, a neki na lakši. Nacistički logori na početku su bili radni i tranzitni logori, a kasnije su osnovani i logori smrti, s ciljem istrebljenja Židova. Također je bilo malo hrane i vode, bilo je mnogo	Frontalni rad	Metoda razgovora	

		<p>bolesti jer je higijena bila loša. Ljudi su odvođeni na teške prisilne radove, koji su ih iscrpljivali te su i tijekom njih umirali. U logorima smrti Židovi su odvođeni u plinske komore gdje su ciljano ubijani te spaljivani u krematorijima. Ustaše su možda najviše mučili svoje zatočenike, izivljavali se nad njima. Ostali uvjeti su bili slični kao i kod ostalih, nije bilo hrane ni vode, bilo je mnogo bolesti, išlo se na prisilni rad. Također, postojali su logori u kojima se zatvorenike ciljano ubijalo.</p>			
--	--	---	--	--	--

XI. PRILOZI:

1. OSOBNA SJEDANJA – EVA AKERMAN

Link na video iz Osobnih sjećanja: <http://www.osobnasjecanja.hr/video-arhiva/eva-akerman/>

2. TEKSTOVI SVJEDOKA

2.1. Ivo Štampalija (1934., Biograd na Moru – 2019., Biograd na Moru) – Hrvat, zatočenik logora Molat

Za djecu je to bilo jednostavno jedan veliki udar, jedan veliki udarac psihički, a za divno čudo naši stariji su bili dosta hrabri, stoječki su sve to skupa podnosili. I ja sam osjetio logor tek kad sam ogladnio dobro. Kad je nestalo kruha. Domaći kruh, to su ovakve, glave, kažu, kruha, velike. Kad se to pojelo i počela ona hrana logoraška, uglavnom kupus, kapljice ulja mogli ste sa šivankon tražiti, po neko zrno riže, mogli ste na prste dvije ruke nabrojiti. To je bio taman taj minimum minimuma da ne umrete od gladi. Zapravo mi bi bili umrli od gladi da nije, ovaj, da nisu slali pakete iz kuće i to...

I ja i sestra smo se svađali ko će polizati mješalicu. Mati je presudila da svaki drugi dan, jedan put ja, jedan put ona, i tako naizmjenično. I glad je bila užasna. Sjećam se, obilazio sam, lutao sam po logoru, uz more i bila su neka djeca iz Bukovice od roditelja koji su kasnije otišli iz partizana u četnike. I njih su vratili nazad, međutim to dijete je jelo jedan paradajz, potpuno pljesniv, pun pljesni. On ga je jednostavno strpao u usta i progutao, kao galeb kad uhvati nešto i pojede. Tako da je bilo bolesti i proljeva, zahoda je bilo, wc-a, jako malo. Dva su, mislim, bila nad morem.

Dalje, sjećam se jednog događaja kad su nas htjeli odvojiti od naših starijih, od roditelja. Tada je bila demonstracija žena, pogotovo pred kvesturom, sa parolom “Ne damo djecu”.

2.2. Josip Bepo Bašić (1926., Molat) – Hrvat, zatočenik logora Molat

Da, pokušao sam zaspati, međutim, već stjenice po tebi su počele, je l', stjenice, buhe... bilo je svašta, bilo je svega, bilo je štakora, bilo je miševa, bilo je svašta je tu bilo se kupilo, je l'...

Što se tiče situacije gladi, je l'... To je bila totalna glad. Netko je... uspio... preživjeti, dosta ih je umiralo, sve zavisi od toga kakvu su pomoć imali. Ustvari, bilo je dozvoljeno da se paketi, je l'... mogu slati, je l'. Naročito za djecu i starce..

Inače, od hrane koju smo dobivali, s tim nisi mogao preživjeti. S tim što smo dobili nisi mogao proživjeti jer si dobio porciju u kojoj je bilo koje zrno ili graha ili fažola ili pašta... toliko malo da je, postupno ali sistematski, dovodilo ljude do smrti, ... Kruh se davao kasnije, ne odmah ujutro, nego kasnije, u količini oko 12 dekagrama. Usporedno sa tim zavladao je bolest ... ljudi su oslabili, naročito djeca, znači nedostatak ishrane, higijenski uslovi na nuli, pa svrab... scabbia... i druge bolesti, a uglavnom iznemoglost je... i bolest je dovela do tih masovnih umiranja, je l'... čak je dnevno nekada bilo mrtvih i po pet, šest... naročito u ljetnim danima kad su te bolesti harale. Davali su, na primjer, slane srdele, je l'... A vode, svega jednu litru. I normalno, je li, da je situacija bila tako teška, je l'... neizdrživa. I došlo je do... tih masovnih... masovne smrti, je l'...

Još jednom da vam kažem, prostor logora je bio čist. Svaka žilica ili smokva koja je bila tamo ili smreke ili bilo što, sve je to bilo iskopano. Sve je to bilo iskopano da nađu s čim bi oni podgrijali i napravili palentu koju nikad nisu zagrijali nego onako možda malo zgrijano su pojeli. Jer nije bilo drva. Nekada su dozvoljavali, kad idu na sprovode, da im je negdje nać, da uzmu negdje malo drva, tako da to spremanje, tih palenti, i tako, i to su onemogućili, praktički nisi imao što podložiti.

2.3. Herman Janež (r. 1935., Stari Kot) - Slovenac, zatočenik logora Kampor

Internirali su me kao sedmogodišnjeg dječaka, zajedno s obitelji, prvo u Bakar, pa onda na Rabu i u Gonarsu. Preživio sam ali kao siročić. Moj najgori doživljaj, čak i gori od zadnjeg viđenja oca, bilo je kad sam u Gonarsu saznao da je otac umro. Vratio sam se u baraku broj 21 i plakao, plakao, plakao. Tako sam oslabio da su me nakon toga odveli u ambulantu.

2.4. Eva Akerman (rođ. Krajanski; 1922., Varaždin – 2014., Zagreb) – Židovka, zatočenica logora Kampor

I tako smo onda bili u tom logoru na Rabu. To je bio jako veliki logor, s jedne strane su bili Slovenci, s kojima mi nismo imali kontakta nikakvog, samo znam da je to bilo s druge strane, a ovdje je bio židovski logor. I nekako je taj život na Rabu meni ispao iz sjećanja, ostale su mi samo smiješne stvari, da je u tim barakama bilo toliko stjenica, da je to nezamislivo, štakora i miševa, i da nas na kraju to uopće više nije smetalo, mi smo onako, više nas ništa nije smetalo. E onda je došla '43.

Recite, koliko ste dugo bili na Rabu?

Koliko je to moglo biti... bila sam godinu i po valjda.

Kako je izgledao život u logoru? Na Rabu?

Da. Ja se tamo toga sjećam da sam ja organizirala djecu i da sam napravila kao nekakvi dječji vrtić, da olakšam toj djeci taj boravak, barem preko dana da ih s nečime zabavljam. A kako je inače bilo, negdje je bila kuhinja jer znam da smo mi uvijek stajali u redu, ali mogu iskreno reći da sam više imala za jesti nego recimo u Sutivanu. Jer smo svaki dan dobili jednu, panjoku se to zvalo, kruha, odnosno jedna žemlja, i polente, i to je bio ogroman kazan. I onda to se sjećam, ja se sjećam samo onako smiješnih stvari, jedan mali je bio iz Osijeka, odakle baš, da je imao 11 - 12 godina, pravo pubertetskog rasta, uvijek je jadan bio gladan, i kad bi se sve iz tog kotla već razdijelilo onda bi on ušao jadan u taj kotao i onda bi sve to polizao šta je ostalo od ove... Jadan, uvijek gladan. Ali mogu reći da nas Talijani nisu maltretirali. Pustili su de facto da radimo i da provodimo dane, nije tu bilo nekih ponižavanja, maltretiranja.

I sad smo mi bili u mišolovki de facto, jer šta je to od Krka do Raba, i onda je to odlično bilo organizirano, partizani su došli sa brodovima iz Senja na Rab i evakuirali nas. Tako da su, većinom nas koji smo bili pokretni, odveli u Senj i onda u Otočac, tamo je bio glavni štab. A oni koji nisu mogli, koji su ostali na Rabu, njih su nakon mjesec dana isto Nijemci odveli u Auschwitz.

2.5. Dragica Vajnberger – (rođ. Schlesinger; 1919., Zagreb – 2013., Zagreb) Židovka, zatočenica logora Kampor

Da, da. Do '43. godine smo bili do negde 6. mjeseca '43. Tad su nas iz Kraljevice prebacili na Rab. To je bio Židovski logor. Talijanski, ustvari, za Židove. Imali smo mi svoju samoupravu tamo. Tako da je bio... Pa to je bila dosta dobra organizacija. Čak i škola je bila organizovana za djecu. Jer je bilo dosta djece školske. Onda smo imali svoj hor (zbor). Onda smo imali tako neke... Pa dosta dobro je bilo organizirano. Predavanja organizovana. Sasvim jedan normalan život. Koncerte smo imali. Bilo je tamo ljudi. Netko je svirao harmoniku, netko je svirao violinu. Netko je pjevao. Bio je jedan organizirani život. I onda smo se, pošto te barake su bile na samoj obali, onda smo se mogli ići i kupati, preko ljeta. Ali, naravno, uz stražu. Talijan je bio na straži, a mi smo se kupali. I jednog dana, tamo smo se u grmlju nekom skidali i ostavili haljine, kupali smo se. Meni je nestao tamo sat. Iz džepa netko ga je digao. Ali, mislim, koliko toliko normalan život. Nije bilo ni prinudnog rada. Potpuno, unutrašnja autonomija je bila u logoru. Tako da smo mogli normalno nekako. Normalno, ukoliko je uopće normalno živeti u žici. Moglo se recimo, ajde imali smo hranu 3 puta dnevno i nekako si mogao... Uvijek nekako nađeš da se nešto prošverca, da se nešto kupi. Pa sjećam se, krumpir ili nešto se kupilo. Skuhalo. Netko je imao neki lonac ili nešto, pa se tako nešto skuhalo pored onog šta smo imali. Jer smo dobijali juhu za ručak. I svaki tjedan jedan komad sira, parmezana. A svaki dan jednu okruglu lepinju. To je bio kruh za cijeli dan. Jedna lepinja. A inače, šta smo drugo još jeli, ja se toga ne sjećam. Ali, bilo je onako... Slobodni smo bili. Mogao si se kretati unutar logora. I kažem, nekako je život bio organiziran. Znam da smo pjevali. Da smo držali kao neke sastanke. Djeca su išla u školu i tako.

Kako ste izašli iz logora? Kako ste izašli iz logora? Napustili logor.

Do kapitulacije Italije smo bili. Ja sam se razbolila prije kapitulacije Italije. I mislili su da je tifus. Jer sam imala visoku temperaturu i odveli me. Bolnica je bila na Rabu. Gdje je onaj hotel Park danas. Tamo, to je bila bolnica. I onda su me odveli u bolnicu, jer su mislili da imam tifus. Međutim, nije bio tifus, nego je bila malarija. I taj prvi dan, ja sam bila u visokoj temperaturi. Preko 40 temperature. I neka gužva je bila vani. Cijelu noć galama. A ja u visokoj temperaturi, pa ne znate šta se dešava. Nešto se dešava. Ne znate šta. Međutim su se Talijani tu noć povlačili. I oni su se jednostavno povukli i otišli. Ostavili sve. Logor bez straže. Bolnica bez osoblja. Oni su se jednostavno povukli.

A što se nakon toga dogodilo?

Eh, onda ja ne sjećam se koliko sam dana... A u međuvremenu, to sam zaboravila. U logoru na Rabu bili su organizirani neki bolnički kursevi. Za bolničarke. I onda smo mi išle na te kurseve bolničarki. Tako da su se već pripremali onda odredi za odlazak u partizane. Samo ja sam isto trebala da idem, ali pošto sam se razbolila su oni otišli da ja nisam otišla. To je bila onda organizacija da se logor u Kraljevici isprazni. I po grupama su ljudi odlazili na kopno. Ali je bilo dosta ljudi koji su stradali. Jer je istovremeno već počela njemačka ofenziva prema Dalmaciji. Pošto smo mi išli onim trabakulima velikim. I svatko je sad pokušavao negdje da se smesti, neke su grupe naišle na Nijemce koji su nailazili. I strijeljani su bili ti koji su pobjegli. Tako je jedna moja sestrična isto, koja je... Neke su stradale, neke grupe, koje su tako išle.

2.6. Anton Vratuša (1915., Dolnji Slaveči – 2017., Ljubljana) – Slovenac, zatočenik logora Kampor, partizan

Desetog rujna 1943. internirci su se okupili na tzv. Trgu gladi i pripremali preuzimanje logora koje se dogodilo sljedećeg dana. Internirci organizirani u Rapsku brigadu, su preuzimanje logora planirali bez žrtava na talijanskoj strani. Predstavnici Raba i internirci su razoružali talijanske postrojbe djelomice u logoru a dijelom u pristaništu.

Riječ je o brižno pripremljenoj, dobro razrađenoj i uspješno izvedenoj akciji interniraca, Slovenaca, Hrvata i Židova, koji su nakon kapitulacije Italije u suradnji s stanovnicima Raba, razoružali talijanske postrojbe s 2200 pripadnika, te se organizirali u brigadu dragovoljaca, pridružili jedinicama narodnooslobodilačke vojske i partizanskim odredima u Sloveniji, u Hrvatskoj i Bosni.

Brigadni sud je sudio zapovjednicima i kolaborantima. Kao najvažniji zločinci prepoznati su zapovjednik logora, komandant Vincenzo Cuiuli i kolaboracionist Ivan Mohar. Obojica su osuđeni na smrtnu kaznu.

2.7. Elvira Kohn (1914., Rijeka – 2003., Zagreb) – Židovka, zatočenica logora Kampor

Židovski dio logora Kampor bio je podijeljen u dva logora: dubrovački dio, u kojem sam bila ja sa svojom majkom i ostalim Židovima iz Dubrovnika, i kraljevički dio. Židovi koji su uspjeli pobjeći iz Zagreba, Karlovca i okolice, stigli su u Crikvenicu i zatim su ih Talijani zatvorili u logor u Kraljevici, mjestu samo nekoliko kilometara udaljenom od Crikvenice.

Nakon nekog vremena, oni su prevezeni iz Kraljevice na Rab i bili su zatvoreni u logoru pored našeg. Dva dijela logora, dubrovački i kraljevički, bili su odvojeni jedan od drugoga i svaki je dio bio ograđen žicom. Bilo nam je dopušteno da se susrećemo i komuniciramo sa Židovima iz kraljevičkog dijela logora tijekom dana, ali samo od podne do dva, tijekom najtoplijeg dijela dana. Tijekom ostatka dana, bilo nam je strogo zabranjeno družiti se. Bilo je slučajeva da su roditelji bili u jednom logoru, a djeca u drugom, ovisno o tome tko se gdje nalazio kad je rat počeo, i oni su se barem nakratko mogli vidjeti tijekom dana. Ja sam bila sretna da sam bila zajedno sa svojom majkom.

Barake su bile duge i uske. Bilo je oko 30 ljudi u jednoj baraci. Kreveti su bili na kat: jedna osoba spavala je na vrhu kreveta, a druga ispod nje. Kreveti su bili poredani jedan do drugog, s obje strane barake. WC se nalazio vani, daleko; odlazak na WC bio je kao odlazak na izlet. Svi WC-i su bili na jednom mjestu i svi iz našeg dijela logora koristili su iste, samo je bilo više WC školjki, ne samo jedna. Bilo je vode u logoru, ali nekoliko tjedana središnja opskrba vodom bila je pokvarena pa su cisterne dostavljale vodu u logor. Dobivali smo litru vode po osobi na dan, I to nam je trebalo biti dovoljno za piće I za osobnu higijenu.

Dobivali smo male porcije hrane, nedovoljne da nas održavaju sitima tijekom cijelog dana. Isto tako, hrana je bila odvratna. Za doručak smo dobivali kavu koja nije bila prava kava nego neka mješavina koja je imala grozan okus, I komad kruha za cijeli dan. Taj komad smo podijelili na tri dijela tako da smo imali mali komadić za ručak i mali za večeru. Za ručak smo dobivali juhu, neko osušeno povrće skuhanu sa starim i smrdljivim uljem, ili tjesteninu s uljem. Tjestenina se uglavnom posluživala i za večeru; tanki crni makaroni s uljem. Čak i danas, kad vidim nekog da

nalijeva ulje na svoju hranu, osjećam gađenje. Nekad smo dobivali gulaš s mesom i krumpir, ali samo jako male komadiće mesa.

Svatko od nas je imao svoju smjenu za rad u kuhinji; to je bila kao obaveza, obavezan poziv, jednom ili dvaput tjedno. Pomagali smo u kuhinji s pripremom hrane, ali kuhari su kuhali; ne mi. Sjećam se jedne svoje smjene u kuhinji kada je služen gulaš s krumpirom. Vojnici su donijeli velike košare već skuhanog krumpira, a mi smo morali guliti koru.

Kada su došli vojnici kako bi pokupili oguljeni krumpir, pogledali su u košare, pa zatim nas i pitali: Dove sono gli patate? (talijanski: gdje je krumpir?). Dali su nam kuhani krumpir da ga ogulimo, i naravno da smo pojeli više od pola, tko ne bi? Bili smo gladni! Vojnici su bili jako ljuti i od tada nadalje uvijek su nam davali sirovi krumpir da gulimo, bilo je nemoguće jesti sirovi krumpir.

Uglavnom smo se ustajali oko 6 ili 6:30 ujutro. Doručak su vojnici donosili u naše barake u 7 i dotad smo već morali ustati i biti spremni za doručak, odnosno za tu odvratnu kavu i komadić kruha.

Nakon doručka, svatko je imao obveze koje je morao izvršiti za taj dan. U logoru, svatko je morao raditi ili obavljati nešto drugo tijekom dana. Talijani nas nisu tjerovali da radimo na određenom mjestu; mogli smo birati gdje želimo raditi. Izgledalo je kao da je to dobrovoljni rad, iako smo zapravo bili prisiljeni da ga obavljamo, samo smo mjesto mogli birati. No ponekad je čak i mjesto za rad bilo unaprijed određeno.

Danas ljudi kažu da Talijani nisu nikog ubili u logoru. Moj odgovor na to je: Talijani jesu i nisu ubijali! Ubijali su indirektno. Ubijali su prisilnim radom, malim porcijama hrane, zapovijedima, tretiranjem ljudi kao da su niža rasa. Bili su okrutni.

Često su zatočnici koji su imali malu djecu dobivali pola litre mlijeka za dijete. Zapovjednik logora koji je bio među najgorima, vidio je majku s djetetom u jednoj ruci i bocom mlijeka u drugoj, približio joj se i uzeo joj je bočicu i prolio mlijeko. Bili su okrutni na takve načine, izglednivali su nas, maltretirali nas, plašili nas, tjerovali nas da radimo.

Italija je kapitulirala 8. rujna 1943. Talijani su bježali s Raba brodovima neki su uspjeli pobjeći, neki nisu. Grupa mladih židovskih dječaka uhvatila je glavnog zapovjednika logora u Kamporu i prisilila ga da se vrati u logor. Nisam znala njegovo ime, bilo je uobičajeno zvati ga *colonello* (talijanska riječ za zapovjednika). Kako je Crikvenica već bila oslobođena, a tamo se nalazio vojni sud, pa su židovski dječaci željeli odvesti zapovjednika na sud. Na putu do tamo, on je nekako našao britvu i prerezao si zapešće. Dječaci su ga zatim odveli nazad na Rab i sahranili ga, ali ne na groblje, nego preko puta njega.

3. FOTOGRAFIJE

Zbog velikog formata, fotografije će vam stići u posebnoj mapi uz materijale. Ako nije stigla, zatražite ju na mail: tena.banjeglav@documenta.hr

**4. LINK NA FILM “KONCENTRACIJSKI LOGOR KAMPOR (RAB), 27. SRPNJA 1942.
– 08. RUJNA 1943.”**

https://www.youtube.com/watch?v=twJQs68Kr_c